

УДК 330.341.1:502.131.1

JEL Q01, M14

DOI <https://doi.org/doi.org/10.33111/sedu.2024.55.016.024>*Швидка Оксана Полікарпівна****СТАЛИЙ РОЗВИТОК І БІЗНЕС-МОДЕЛІ:
ІНТЕГРАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ АСПЕКТІВ**

Анотація. Досвід підприємств, які активно працюють над зменшенням негативного впливу на довкілля та вирішенням соціальних проблем, засвідчує досягнення ними не лише фінансового успіху, а й покращення конкурентоспроможності і репутації. У статті розкрито результати дослідження інтеграції принципів сталого розвитку у бізнес-моделі підприємств. На основі узагальнення соціальних програм та соціальних інновацій, реалізованих вітчизняними підприємствами, визначено особливості та ефективні стратегії інтеграції сталого розвитку в умовах війни. Також ідентифіковано виклики та можливості для підприємств, розроблено рекомендації щодо впровадження сталих практик.

Ключові слова: сталий розвиток; бізнес-модель; військовий стан; інтеграція.

Вступ. Сталий розвиток стає все важливішим елементом сучасних бізнес-моделей. Підприємства по всьому світу усвідомлюють необхідність інтеграції екологічних та соціальних аспектів у свою діяльність, щоб відповідати зростаючим очікуванням споживачів, інвесторів та регуляторів. Зростаюче свідоме сприйняття суспільства щодо екологічних проблем, соціальних нерівностей та етичних питань веде до необхідності змін у підходах до бізнесу та управління. У цьому контексті питання інтеграції екологічних та соціальних аспектів у бізнес-моделі підприємств набуває особливого значення. Це вимагає від компаній не лише вирішення екологічних проблем, а й врахування соціальних аспектів своєї діяльності, таких як відносини зі співробітниками, сприяння розвитку громади та етичні стандарти.

Останні дослідження та публікації активно обговорюють можливості і вигоди, які може забезпечити інтеграція сталого розвитку у бізнес-моделі підприємств. Спостереження за реальними випадками успішних практик показує, що підприємства, які активно працюють над зменшенням негативного впливу на довкілля та вирішенням соціальних проблем, часто досягають не лише фінансового успіху, а й збільшують свою конкурентоспроможність і репутацію.

Проте інтеграція екологічних та соціальних аспектів у бізнес-модель є складним завданням і може зустрічати ряд викликів. Наприклад, відсутність належних регуляторних стандартів, високі витрати на впровадження сталих практик, а та-

* Швидка Оксана Полікарпівна — канд. екон. наук, доцент, кафедра бізнес-економіки та підприємництва, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2875-2584>, email: shvydka.oksana@kneu.edu.ua

кож необхідність змін у культурі та стратегії компанії. Тому важливо провести детальний аналіз з метою визначення оптимальних шляхів інтеграції, які б не лише були відповідними для конкретного підприємства, а й сприяли б досягненню його стратегічних цілей.

Постановка завдання. У статті увагу зосереджено на вивченні переваг і можливостей інтеграції сталого розвитку в бізнес-моделі підприємств, а також на аналізі сучасних підходів і стратегій у цій сфері. Використовуючи результати попередніх досліджень та аналізу сучасних публікацій, ми можемо виявити ключові аспекти інтеграції, які допоможуть підприємствам здійснити цей перехід ефективно та успішно.

Метою статті є висвітлення результатів дослідження інтеграції сталого розвитку в бізнес-моделі підприємств та її особливостей у контексті військового стану. Для досягнення цієї мети вирішувались такі завдання:

- визначити вплив військового конфлікту на бізнес-процеси та можливості інтеграції принципів сталого розвитку для підприємств в Україні;
- розробити рекомендації щодо впровадження сталих практик для українських підприємств.

Поставлені завдання вирішувались із застосуванням таких наукових методів, як бібліографічний аналіз, кейс-стаді та бенчмаркінг, що дозволило систематизувати інформацію та сформулювати рекомендації для підприємств, що діють в умовах військового конфлікту.

Результати. Сталий розвиток включає три основні компоненти – економічну, екологічну та соціальну. Для підприємств це означає, що їх бізнес-моделі повинні забезпечувати економічну стійкість, знижувати негативний вплив на навколишнє середовище та сприяти соціальному благополуччю. В умовах України ці аспекти набувають особливого значення через специфіку економічної ситуації, законодавчої бази та соціальних викликів.

Актуальність інтеграції *екологічних аспектів* у сучасний бізнес не може бути переоцінена. Зростаюча екологічна свідомість суспільства, зростання світового населення та його потреб, а також загрози, пов'язані зі зміною клімату, створюють необхідність для підприємств приділяти більше уваги своєму впливу на навколишнє середовище. Законодавчі ініціативи, такі як обмеження викидів вуглецю, стандарти відновлювальної енергії та вимоги до відходів, вимагають від підприємств зменшити свій вуглецевий слід, оптимізувати використання ресурсів і знизити негативний вплив на навколишнє середовище.

Крім того, споживачі стають все більш освіченими щодо екологічних питань і вибагливішими у своїх покупках. Підприємства, які активно впроваджують екологічні ініціативи, можуть виграти лояльність споживачів та отримати конкурентну перевагу на ринку.

Таким чином, інтеграція екологічних аспектів у бізнес-модель є необхідною як з моральної, так і з економічної точок зору, сприяючи забезпеченню сталого розвитку як для підприємств, так і для суспільства в цілому.

Останнім часом переважають два напрями інтеграції екологічних аспектів у бізнес-моделі підприємств.

1. Зелена енергетика. Компанії можуть знижувати свій вуглецевий слід, впроваджуючи енергозберігаючі технології, використовувати відновлювані джерела енергії та оптимізувати використання ресурсів. В Україні це особливо актуально, враховуючи залежність від імпортних енергоресурсів та проблеми з енергозбереженням. Використання відновлюваних джерел енергії сприяє зниженню екологічного навантаження та енергетичній безпеці країни [1].

2. Екологічно чисті продукти та послуги. Розробка продуктів, які мають менший вплив на навколишнє середовище, також є важливим елементом. Це можуть бути продукти з перероблених матеріалів, біорозкладні пакування або послуги, які сприяють зменшенню споживання ресурсів. В українських реаліях це може включати використання місцевих екологічно чистих ресурсів і підтримку локальних постачальників. Екологічно чисті продукти мають вищу додану вартість і можуть сприяти підвищенню конкурентоспроможності підприємств [2].

Інтеграція *соціальних аспектів* у сферу бізнесу сьогодні важлива більше ніж будь-коли раніше. Зростаюча увага до соціальних проблем, таких як рівень зайнятості, соціальна справедливість і стандарти життя, підштовхує підприємства до виявлення своєї соціальної відповідальності. Компанії, які вдаються до інтеграції соціальних аспектів у свою стратегію, здатні не лише створити сприятливий клімат у своїй внутрішній команді та знизити текучість кадрів, а й залучити більшу увагу та підтримку споживачів. Більш того, це допомагає покращити репутацію бренду та створити позитивне сприйняття в громадськості. У світлі цього, інтеграція соціальних аспектів стає необхідним елементом стратегії підприємства, сприяючи його стійкому розвитку та взаємодії з суспільством.

Дослідження інтеграції соціальних аспектів у бізнес-модель ведуть вчені з різних галузей, включаючи соціологію, економіку, управління та підприємництво. Серед них можна виділити таких дослідників, як Майкл Портер, який зробив значний внесок у розвиток концепції «суспільної відповідальності бізнесу» та «спільної вартості». Для нашого дослідження є цінними результати досліджень Рене Вернера, який вивчає взаємозв'язок між соціальними і економічними факторами в контексті сталого розвитку. Крім того, Джеймс О'Туол, Хансен та інші дослідники розглядають вплив соціальних програм та ініціатив на діяльність підприємств та їх відносини зі співробітниками, споживачами та громадськістю. Основні аспекти дослідження включають вивчення ефективності соціальних програм, вплив соціальних інновацій на конкурентоспроможність підприємств, а також аналіз соціального впливу бізнесу на громадське благо.

На наше переконання, можна виділяти два ключові напрями інтеграції соціальних аспектів в бізнес-моделі підприємств.

1. Відповідальність перед працівниками. Компанії повинні забезпечувати справедливі умови праці, включаючи гідну заробітну плату, безпечні умови праці та можливості для професійного розвитку. В Україні це питання є особливо

актуальним через наявність тіньової економіки та порушення трудових прав. Забезпечення прозорості у питаннях працевлаштування та дотримання трудового законодавства є ключовими аспектами соціальної відповідальності. Адже створення сприятливих умов праці є фундаментом для розвитку соціально відповідального бізнесу [3].

2. Взаємодія з місцевими громадами. Підприємства можуть активно підтримувати місцеві громади через соціальні проєкти, благодійність та партнерство. Це сприяє зміцненню репутації компанії та підвищенню рівня довіри з боку громадськості. В українських умовах це може включати підтримку освітніх програм, місцевих культурних заходів і розвиток інфраструктури. Активна взаємодія з місцевими громадами підвищує лояльність споживачів та сприяє сталому розвитку регіонів [4].

Ми виділили практичні кроки для інтеграції сталого розвитку в бізнес-модель підприємства [1, 4, 5].

1. Оцінка поточного стану. Першим кроком є проведення всебічної оцінки поточного стану підприємства щодо екологічних і соціальних аспектів. Це включає аналіз споживання енергії, впливу на навколишнє середовище, умов праці та взаємодії з громадою. В Україні важливо враховувати місцеві законодавчі вимоги та стандарти.

2. Розробка стратегії сталого розвитку. На основі оцінки поточного стану розробляється стратегія сталого розвитку, яка визначає ключові цілі та завдання. Це може включати зниження викидів парникових газів, підвищення ефективності використання ресурсів, покращення умов праці та підтримку місцевих громад. Згідно з дослідженнями, чітко визначена стратегія сталого розвитку допомагає компаніям ефективно досягати своїх цілей [5].

3. Впровадження сталих практик. Наступним кроком є впровадження конкретних заходів, спрямованих на досягнення цілей сталого розвитку. Це може включати встановлення енергоефективного обладнання, впровадження систем управління відходами, проведення навчальних програм для працівників і реалізацію соціальних проєктів.

4. Моніторинг та оцінка результатів. Важливим етапом є регулярний моніторинг та оцінка результатів впроваджених заходів. Це дозволяє оцінити ефективність стратегій та вчасно коригувати їх. В Україні це може включати співпрацю з місцевими екологічними та соціальними організаціями для проведення незалежних оцінок.

5. Звітування та комунікація. Прозоре звітування про досягнуті результати є важливим аспектом. Підприємства повинні публікувати регулярні звіти про свої досягнення у сфері сталого розвитку, що сприяє зміцненню довіри з боку зацікавлених сторін. В Україні важливо забезпечити доступність таких звітів для широкої громадськості.

Виклики та можливості сталого розвитку українських підприємств узагальнено у табл. 1.

Таблиця 1

ЗАГРОЗИ ТА МОЖЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Чинники	Характеристики
Загрози	
1 Обмежені фінансові ресурси	Впровадження нових технологій та заходів часто потребує значних інвестицій, що може бути складним для малих та середніх підприємств
2 Недостатність інформації та знань	Багато компаній не мають достатніх знань про сталий розвиток та можливі шляхи його інтеграції
3 Законодавчі бар'єри	Відсутність чітких законодавчих вимог та стандартів може створювати перешкоди для впровадження сталих практик
Можливості	
1 Підтримка міжнародних організацій	Українські підприємства можуть отримувати підтримку від міжнародних організацій та донорів, що сприяє впровадженню сталих практик
2 Зростаючий попит на екологічно чисті продукти	Споживачі все більше віддають перевагу продуктам та послугам, які відповідають принципам сталого розвитку
3 Можливість підвищення конкурентоспроможності	Інтеграція сталого розвитку дозволяє підприємствам підвищити свою конкурентоспроможність на внутрішньому та міжнародному ринках

Джерело: складено автором на основі [3, 5].

Інтеграція екологічних та соціальних аспектів у бізнес-моделі приносить численні переваги (рис. 1).

Рис. 1. Переваги інтеграції екологічних та соціальних аспектів у бізнес-моделі

Джерело: складено автором на основі [2, 3].

Дослідження переваг інтеграції сталого розвитку у бізнес-моделі підприємств має значення з кількох причин. По-перше, це дозволяє компаніям зрозуміти, які конкретні екологічні, соціальні та економічні вигоди можуть виникнути внаслідок прийняття сталих практик. По-друге, дослідження допомагає ідентифікувати кращі підходи та стратегії для інтеграції сталого розвитку у власну діяльність, що сприяє покращенню результативності та конкурентоспроможності компанії. Крім того, вивчення переваг інтеграції сталого розвитку може привернути увагу інвесторів, споживачів та інших зацікавлених сторін до компанії, що активно працює над створенням позитивного екологічного та соціального впливу, що сприяє збільшенню її репутації та стабільності.

Наприклад, мережа супермаркетів «Новус» впроваджує практики сталого розвитку, включаючи переробку відходів, зменшення використання пластику та підтримку місцевих виробників. Це сприяє зниженню екологічного впливу та підтримці локальної економіки. А «Укрзалізниця» активно працює над модернізацією свого рухомого складу, впроваджуючи енергоефективні технології та заходи зі зниження викидів. Крім того, компанія реалізує соціальні проекти, спрямовані на покращення умов праці та підтримку місцевих громад.

Для українських підприємств інтеграція сталого розвитку в бізнес-моделі є не лише викликом, а й значною можливістю для зростання та розвитку. Аналіз сучасних тенденцій свідчить про те, що компанії, які активно впроваджують екологічні та соціальні ініціативи, отримують значні переваги на ринку.

Дані про вплив екологічних ініціатив на витрати підприємства можуть бути особливо показовими в галузях, де існує значна екологічна відповідальність та де діяльність підприємства має потенційно великий екологічний слід. Прикладами таких сфер діяльності є:

1) *виробництво та переробка* — підприємства, які виробляють або переробляють матеріали або товари, можуть впроваджувати екологічні ініціативи для зменшення викидів та оптимізації використання ресурсів;

2) *енергетика*, де існує великий потенціал для зменшення викидів шляхом переходу до виробництва енергії з відновлюваних джерел і впровадження енергоефективних технологій;

3) *транспорт* — транспортні підприємства можуть впроваджувати екологічні ініціативи для зменшення викидів шляхом переходу до електромобілів або інших транспортних засобів з низьким рівнем викидів.

На основі аналізу даних про ефективність діяльності підприємств, які впроваджують практики сталого розвитку, встановлено, що в середньому вони знижують свої операційні витрати на 15–20 % протягом перших п'яти років. Це досягається за рахунок зниження витрат на енергоресурси, зменшення відходів та оптимізації виробничих процесів. Крім того, рівень довіри споживачів до таких компаній зростає на 25–30 %, що позитивно впливає на обсяги продажів та лояльність клієнтів.

Звісно, врахуючи умови військового стану в Україні, інтеграція сталого розвитку у бізнес-моделі набуває додаткового значення та вимагає специфічних підходів.

1. Безпека та стійкість інвестицій. В умовах військових дій підприємства стикаються зі значними ризиками, пов'язаними з безпекою працівників, інфраструктурою та інвестиціями. Інтеграція сталого розвитку може допомогти зменшити ці ризики шляхом створення стійкіших та ефективніших бізнес-процесів.

2. Збереження ресурсів. У воєнний час зазвичай спостерігається збільшене споживання ресурсів та енергії. Підприємства мають можливість ефективніше використовувати ці ресурси шляхом впровадження енергоефективних та екологічно чистих технологій.

3. Відновлення та підтримка місцевих громад. Військовий стан може призвести до зруйнування інфраструктури та збитків в економіці. Підприємства можуть відігравати активну роль у відновленні та підтримці місцевих громад шляхом інвестицій у соціальні проекти та ініціативи.

Впровадження практики сталого розвитку в умовах воєнного конфлікту має свої особливості. Підприємства повинні враховувати такі екстремальні умови при плануванні та впровадженні сталих ініціатив. Це може включати заходи безпеки для працівників та інфраструктури. У воєнний час підприємства мають підвищену відповідальність перед своїми працівниками, споживачами та місцевими громадами. Інтеграція сталого розвитку допомагає зберегти цінності та місце в суспільстві. Воєнний конфлікт може призвести до перерв у ланцюгах постачання та змін у виробничих процесах. Підприємства повинні адаптуватися до цих змін і шукати нові способи підтримки сталого розвитку.

Умови воєнного стану в Україні створюють складні виклики для бізнесу, проте вони також відкривають нові можливості для інтеграції сталого розвитку. Підприємства, які успішно впроваджують сталі практики у свою діяльність, можуть забезпечити не лише свою власну стійкість, але й позитивно вплинути на своє оточення та сприяти відновленню країни.

Висновки. Інтеграція принципів сталого розвитку в бізнес-моделі стимулює підприємства до здійснення більш відповідальних і ефективних дій з урахуванням екологічних і соціальних впливів. Це дозволяє підприємствам знижувати витрати, підвищувати ефективність, залучати та утримувати талановитих співробітників, збільшувати лояльність споживачів і покращувати свою репутацію. Крім того, інтеграція сталого розвитку сприяє розвитку інноваційних рішень і створенню нових ринків і можливостей для росту. Однак, для успішної інтеграції необхідно враховувати конкретні особливості кожного підприємства та його бізнесу, а також активно співпрацювати зі всіма зацікавленими сторонами, включаючи урядові органи, споживачів, акціонерів та громадські організації.

Для подальшого дослідження проблематики сталого розвитку, особливо за умов воєнного стану, перспективними є такі питання.

1. Вплив екологічних ініціатив на фінансові показники підприємств, зокрема через вивчення економічного впливу екологічних ініціатив на фінансові результати підприємств, такі як прибуток, витрати та інвестиції.

2. Ефективність інтеграції сталого розвитку в різних бізнес-сферах. На особливу увагу заслуговують питання ефективності інтеграції принципів сталого розвитку в різних сферах економіки.

3. Роль державних політик у сприянні сталому розвитку підприємств, у тому числі впливу урядових політик та програм на підтримку та стимулювання підприємств в контексті впровадження практик сталого розвитку.

4. Вплив соціальної відповідальності на споживачів та ринки через дослідження споживчих уподобань та реакцій ринку на соціально відповідальні практики підприємств та їх вплив на бренд і конкурентоспроможність.

Інтеграція екологічної та соціальної відповідальності у бізнес-моделі є стратегічним інструментом для досягнення успіху в довгостроковій перспективі.

Література

1. Базилук А. В. Використання відновлюваних джерел енергії в Україні: проблеми та перспективи. *Економічний журнал*. 2020. Т. 34, № 2. С. 45–58.
2. Гуменюк І. М. Екологічно чисті продукти як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємств. *Економіка і управління*. 2019. Т. 27, № 1. С. 72–83.
3. Дуброва Т. В. Соціальна відповідальність бізнесу: теоретичні та практичні аспекти. *Вісник економічної науки України*. 2018. Т. 12, № 4. С. 98–110.
4. Калініченко О. М. Взаємодія бізнесу і місцевих громад: досвід та перспективи для України. *Соціально-економічні дослідження*. 2021. Т. 39, № 3. С. 115–127.
5. Пономарьов В. В. Стратегії сталого розвитку підприємств: концепції та інструменти. *Журнал стратегічного управління*. 2017. Т. 19, № 2. С. 134–146.
6. Boström M., Klintman M. A critical review of the capabilities approach in sustainability research. *Sustainability*. 2019. Vol. 11, No. 14. P. 3832.
7. Kibert C. J. *Sustainable construction: Green building design and delivery*. John Wiley & Sons, 2016. 432 p.
8. Stubbs W., Cocklin C. Conceptualizing a «sustainability business model». *Organization & Environment*. 2018. Vol. 31, No. 2. P. 103–123.
9. Alves H., Marques M. J. The influence of sustainability-oriented innovation on business model innovation. *Sustainability*. 2020. Vol. 12, No. 4. P. 1631.

References

1. Bazyluk, A. V. «Vykorystannia vidnovliuvanykh dzherel enerhii v Ukraini: problemy ta perspektyvy [The use of renewable energy sources in Ukraine: problems and prospects].» *Ekonomichnyi zhurnal* 34, no. 2 (2020): 45–58. [in Ukrainian]
2. Humeniuk, I. M. «Ekolohichno chysti produkty yak faktor pidvyshchennia konkurentospromozhnosti pidpriemstv [Environmentally friendly products as a factor in increasing the competitiveness of enterprises].» *Ekonomika i upravlinnia* 27, no. 1 (2019): 72–83. [in Ukrainian]
3. Dubrova, T. V. «Sotsialna vidpovidalnist biznesu: teoretychni ta praktychni aspekty [Corporate social responsibility: theoretical and practical aspects].» *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy* 12, no. 4 (2018): 98–110. [in Ukrainian]

4. Kalinichenko, O. M. «Vzaiemodiia biznesu i mistsevykh hromad: dosvid ta perspektyvy dlia Ukrainy [Interaction between business and local communities: experience and prospects for Ukraine].» *Sotsialno-ekonomichni doslidzhennia* 39, no. 3 (2021): 115–127. [in Ukrainian]
5. Ponomarov, V. V. «Stratehii staloho rozvytku pidpriemstv: kontseptsii ta instrumenty [Strategies for sustainable development of enterprises: concepts and tools].» *Zhurnal stratehichnoho upravlinnia* 19, no. 2 (2017): 134–146. [in Ukrainian]
6. Boström, M., and M. Klintman. «A Critical Review of the Capabilities Approach in Sustainability Research.» *Sustainability* 11, no. 14 (2019): 3832.
7. Kibert, C. J. *Sustainable Construction: Green Building Design and Delivery*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, 2016.
8. Stubbs, W., and C. Cocklin. «Conceptualizing a ‘Sustainability Business Model.’» *Organization & Environment* 31, no. 2 (2018): 103–123.
9. Alves, H., and M. J. Marques. «The Influence of Sustainability-Oriented Innovation on Business Model Innovation.» *Sustainability* 12, no. 4 (2020): 1631.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND BUSINESS MODELS: INTEGRATION OF ENVIRONMENTAL AND SOCIAL ASPECTS

Oksana Shvydka

PhD, Associate Professor,
Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2875-2584>

Abstract. This study focuses on integrating sustainable development principles, particularly environmental and social aspects, into enterprises' business models during the military conflict in Ukraine. The war has created unprecedented challenges for businesses. Still, it has also opened up new opportunities for implementing sustainable practices that contribute to survival and long-term development. The research covers enterprises from various sectors of the economy, highlighting how they adapt their business models to incorporate environmental and social needs.

The research methodology includes a comprehensive literature review, empirical studies through surveys and interviews with business leaders, and a comparative analysis of different sectors and their approaches to integrating sustainable practices. The main findings reveal that enterprises face numerous challenges, such as supply chain disruptions, social instability, and environmental risks. At the same time, it was found that some companies are using these challenges as an opportunity to develop new approaches, such as using renewable energy sources, enhancing social responsibility, and implementing environmentally friendly technologies.

The study concludes with recommendations for adapting business models to incorporate sustainable development's environmental and social aspects. These recommendations emphasize the importance of integrating these aspects into corporate strategies, enabling enterprises to not only effectively respond to current challenges but also ensure sustainable development in the long term.

Keywords: sustainable development; business model; military conflict; integration.

Стаття надійшла до редакції 24.05.2024